الگوی درخشانِ جهاد علمی و مدیریت جهادی

کامران پورعباس

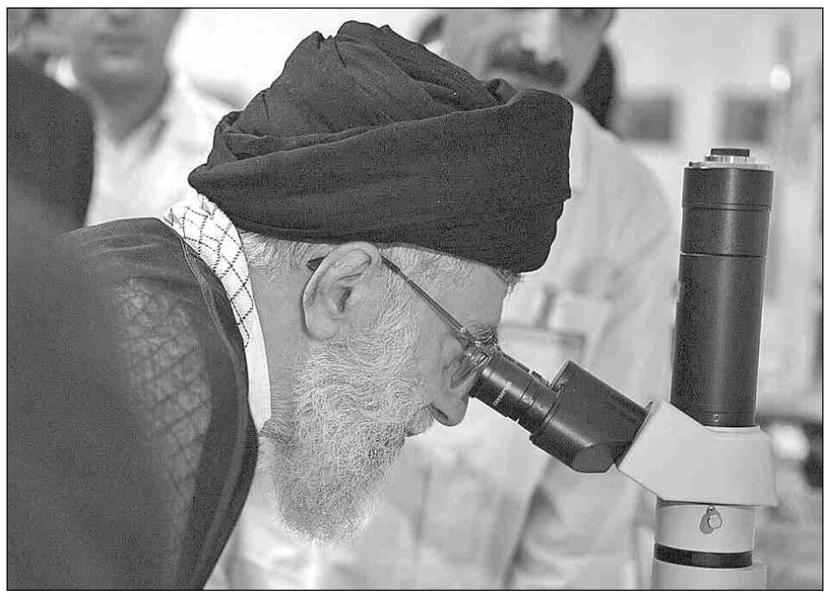

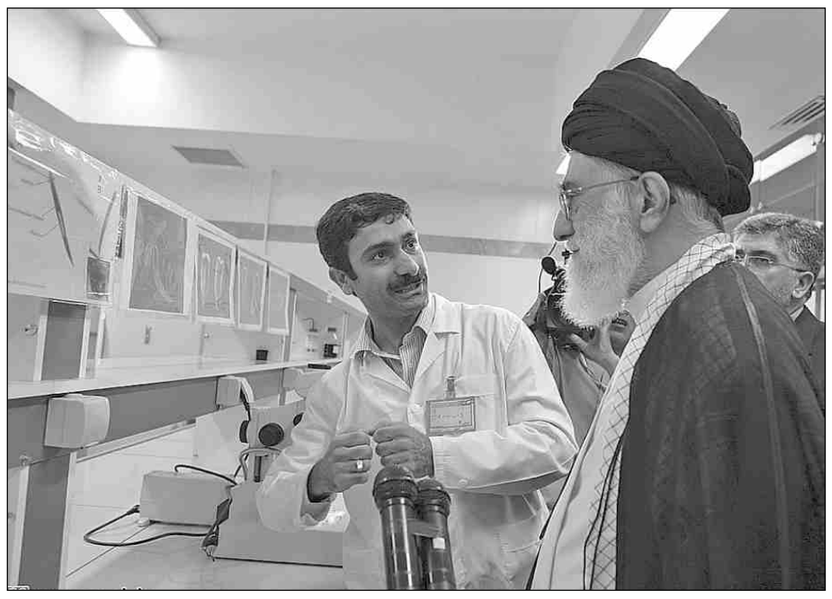

دکتر سعید کاظمی آشتیانی، دانشمند مؤمن و جهادگر و فرزند صالح انقلاب بود که با نقش‌آفرینی راهبردی در توسعه درمان ناباروری، شبیه‌سازی و فناوری‌های نوین سلول‌های بنیادی، جایگاهی ماندگار در تاریخ علم ایران و عرصه‌های بین‌المللی به‌دست آورد و بارها مورد تحسین مقام معظم رهبری قرار گرفت.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر معظم انقلاب اسلامی در بیانات و دیدارهای مختلف‌شان، از مؤسسه «رویان» و پیشرفت‌هایش در زمینه سلول‌های بنیادی به عنوان نمونه‌ای از موفقیت‌های چشمگیر در حوزه پزشکی و علمی کشور یاد کرده‌اند. ایشان بارها پیشرفت‌های رویان را مایه افتخار برای کشور دانسته و از مرحوم دکتر کاظمی آشتیانی به‌عنوان بنیان‌گذار این حرکت علمی و مدیری انقلابی یاد کرده‌اند.

رهبر انقلاب در پیام تسلیت‌شان در پی درگذشت دکتر کاظمی آشتیانی از این شخصیت بزرگ و کم‌نظیر با عناوین عظیمی همچون «دانشمند مؤمن و جهادگر»، «شخصیت ارزشمند که کانون امید و ابتکار و نوآوری بود»، «یکی از فرزندان صالح انقلاب» و «از رویش‌های مبارکی که آیندهٔ درخشان علمی در کشور را نوید می‌دهند» یاد کرده و تصریح فرمودند: «مؤسسهٔ رویان که مجمع ارزشمندی از نوآوران و جهادگران عرصهٔ علوم زیستی است، در پیدایش و رشد و اعتلای خود، مدیون همت و ایمان و پشتکار این دانشمند جوان و بلند همت است.»۱۳۸۴/۱۰/۱۵

رهبر انقلاب بعدها نیز از دکتر کاظمی آشتیانی با تعابیری مثل «جوان پاکباختهٔ مؤمنِ فاضلِ کارآمد»، «مدیر حقیقتاً انقلابی و مؤمن» و «از نخبه‌های برجسته در علم و تحقیق» تجلیل کرده‌اند.

عظیم‌ترین توصیف و تکریم و قدردانی را امام خامنه‌ای در بازدید از مؤسسه رویان از شخصیت و خدماتِ ارزنده و ارزشمند و شگرفِ دکتر کاظمی آشتیانی ارائه کردند.

ایشان فرمودند:

«مؤسسهٔ رویان، یک مؤسسهٔ موفق و یک نمونهٔ کامل و چشمگیر از آن چیزی بود و هست که انسان آرزویش را دارد. علت اینکه من به مرحوم سعید کاظمی این‌قدر علاقه داشتم و الان هم در دلم و در ذهنم برای آن جوان عزیز، ارزش و جایگاه قائلم، همین است. حرکت او، نحوهٔ کار او، مدیریت او، پیگیری او، یک مجموعهٔ کاملی بود از آن چیزی که آدم دوست می‌دارد و آرزو دارد... اگر بخواهم این الگوی مطلوب را در یک جمله معرفی کنم، عبارت است از: ترکیب علم، ایمان، تلاش...» ۱۳۸۶/۰۴/۲۵

دکتر کاظمی آشتیانی، از دانشمندان و مدیران برجستهٔ تراز انقلاب اسلامی و از پیشتازان و جهادگران در نوآوری‌های علوم زیستی و رئیس پژوهشکده رویان جهاد دانشگاهی بود. در دوره مدیریتی وی، ایران توانست به موفقیت‌های چشمگیری همچون گسترش روش‌های پیشرفته درمان ناباروری، تولید و تکثیر و انجماد سلّول‌های بنیادی جنینی و همانندسازی (کلونینگ) حیوانات دست یابد.

در این گزارش نگاهی می‌اندازیم به زندگینامه و خدمات درخشانِ علمی و جهادیِ دکتر سعید کاظمی آشتیانی و مجموعه‌های تحتِ مدیریتش به ویژه مؤسسه رویان و همچنین نقش رهبر فرزانه انقلاب اسلامی در پیشرفت و تعالی فعالیت‌های دکتر کاظمی آشتیانی و شکل‌گیری و پویایی رویان که کمتر مردم از آن اطلاع دارند.

زندگینامه و خدمات درخشانِ دکتر کاظمی آشتیانی

دکتر سعید کاظمی آشتیانی، در نخستین روز از فروردین‌ماه ۱۳۴۰ در تهران به دنیا آمد. آثار نبوغ از همان سنین نوجوانی و جوانی در وی قابل مشاهده بود به طوری که در سال ۱۳۵۸ در همان سن ۱۸ سالگی همزمان با ورود به دانشگاه، در هنرستان پیام امید به تدریس ادبیات و بینش اسلامی می‌پرداخت. سال ۱۳۵۸ در رشته فیزیوتراپی دانشگاه علوم پزشکی ایران پذیرفته شد. تعطیلی دانشگاه‌ها به علت انقلاب فرهنگی و حضور وی در جبهه‌های نبرد طی آن سال‌ها باعث شد پس از ۱۱ سال سرانجام در سال ۱۳۶۹ با اخذ مدرک کارشناسی ارشد رشته فیزیوتراپی از دانشکده علوم توانبخشی فارغ‌التحصیل گردد.

محمد شیراوند، مدرس دانشکدهٔ توانبخشی دانشگاه علوم پزشکی ایران در مورد حضور دکتر کاظمی آشتیانی در جنگ تحمیلی و ارادتش به شهدا خاطرنشان می‌کند:

«بروبچه‌های دانشکدهٔ توانبخشی سهم قابل توجهی در جنگ تحمیلی داشتند و من فکر می‌کنم بعد از شهیدان‌مان، سهم سعید از همه بیشتر بود. نزدیکی‌های عملیات که می‌شد، سعید اولین کسی بود که لباس خاکی به تن می‌کرد. در پوست خود نمی‌گنجید. در جنگ، چه به‌عنوان یک پزشک‌یار و چه در قامت یک رزمندهٔ خط مقدم، خاطرات زیادی از خود به‌جای گذاشت. چیزی که او را از همه ممتاز می‌کرد، توجه و ارادتش به شهدا، خصوصاً شهدای دانشکده بود. شهید رعیت اولین شهید دانشکده بود؛ پسر فقیری از روستای یزدل کاشان. سعید بعد شهادت غلامرضا رعیت، مدام به یزدل می‌رفت و به پدر و مادر او سر می‌زد. با آنکه درس‌ها سخت بود و مسئولیتش در جهاد سنگین، اما هیچ‌وقت از این کار خود دست نمی‌کشید؛ آن‌گونه که انگار فرزند خانواده شهید رعیت بود.»

در سال ۱۳۶۱ با همکاری دو تن از همکارانش جهاد گروه پزشکی را در دانشگاه علوم پزشکی ایران تأسیس کرد. این گروه هسته اولیه جهاد دانشگاهی علوم پزشکی ایران بود که در سال ۱۳۶۵ شکل گرفت و دکتر کاظمی تا سال ۱۳۷۰ عهده‌دار مسئولیت بخش طرح‌ها و تحقیقات آن بود. از سال ۱۳۷۱ با تغییرات ساختار مدیریتی جهاد دانشگاهی به سمت ریاست جهاد دانشگاهی واحد علوم پزشکی ایران منصوب شد که این مسئولیت تا پایان دوره حیاتش بر عهده وی بود.

در طی این سال‌ها مراکز درمانی متعددی تأسیس و گروه‌های مختلف پژوهشی را راه اندازی کرد که در آن میان پژوهشکده رویان جهاد دانشگاهی یکی از مهمترین این مراکز بود.

پژوهشکده رویانِ جهاددانشگاهی خرداد ماه ۱۳۷۰ با مدیریت دکتر کاظمی رسماً فعالیت خود را آغاز کرد. تاکنون هزاران زوج ناباروِر با بهره مندی از خدمات این مرکز پیشرفته درمان ناباروری صاحب فرزند شده‌اند.

دکتر کاظمی در همین دهه و همزمان با مدیریت جهاد دانشگاهی علوم پزشکی ایران و پژوهشگاه رویان، در دانشگاه تربیت مدرس به ادامه تحصیل در رشته علوم تشریح با گرایش جنین‌شناسی پرداخت و در سال ۱۳۷۶ با رتبه ممتاز موفق به اخذ درجه دکترا شد.

دانش فراوان، هوش سرشار، توان مدیریتی بالا از یک‌سو و تعهد، اخلاص و ایمان همیشگی وی به خداوند متعال از سویی دیگر سبب شد تا در دوران حیات کوتاهش در دو حوزه مدیریتش موفقیت‌های چشمگیری همچون گسترش روش‌های پیشرفته درمان ناباروری، تولید و تکثیر و انجماد سلّول‌های بنیادی جنینی و همانندسازی (کلونینگ) حیوانات را رقم بزند.

وی در اعتلای نام جمهوری اسلامی ایران در عرصه‌های بین‌المللی نیز با ثبت این پیشرفت‌ها، حضور در کنگره‌های متعدد بین‌المللی و ابتکار برگزاری جشنواره بین‌المللی رویان سهمی از یادنرفتنی دارد.

غروب چهاردهم دی‌ماه ۱۳۸۴، قلب این انسان والا از تپیدن ایستاد و علاوه بر خانواده و دوستانش، جامعه علمی کشور را نیز در سوگ و ماتم فقدانش نشاند. یادش گرامی و راهش مستدام باد.

دستاوردهای شگفت‌انگیز مؤسسه رویان

مؤسسه رویان، مهم‌ترین و پربرکت‌ترین یادگار دکتر کاظمی آشتیانی است.

پژوهشکده رویان هشتم خردادماه سال ۱۳۷۰ به عنوان مرکز جراحی محدود با هدف ارائه خدمات درمانی به زوج‌های ناباروِر و پژوهش و آموزش در زمینه علوم باروری و ناباروری توسط زنده‌یاد دکتر سعید کاظمی آشتیانی و گروهی از پژوهشگران و همکارانش در جهاد دانشگاهی علوم پزشکی ایران تأسیس شد.

پژوهشکده رویان در سال‌های ۱۳۷۷ و ۱۳۸۷ به ترتیب مجوز مراکز تحقیقات علوم سلولی و مرکز تحقیقات پزشکی تولیدمثل را از شورای گسترش دانشگاه‌های علوم پزشکی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی دریافت کرد و آبان‌ماه ۱۳۸۸ شورای گسترش آموزش عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری با ارتقای آن از پژوهشکده به پژوهشگاه رویان موافقت کرد.

پژوهشگاه رویان یک قطب تحقیقاتی و فناوری در تراز بین‌المللی، پیشگام در توسعه علم، فناوری و نوآوری در علوم زیستی با مرجعیت در علوم سلول‌های بنیادی، تولیدمثل، زیست‌فناوری، طب ترمیمی و موثر در ارتقای سلامت جامعه است.

این پژوهشگاه فعالیت‌های پژوهشی و آموزشی و نیز درمانی خود را در قالب سه پژوهشکده و سه مرکز خدمات تخصصی با راهبرد از علم تا کاربرد انجام می‌دهد.

پژوهشکده‌ها: پژوهشکده زیست‌شناسی و فناوری سلول‌های بنیادی رویان، پژوهشکده پزشکی تولیدمثل رویان، پژوهشکده زیست‌فناوری.

مراکز خدمات تخصصی: مرکز فوق تخصصی درمان ناباروری، مرکز سلول درمانی و کلینیک دیابت.

پژوهشگاه رویان افتخارات عظیمی کسب و در زمینه خدمات درمان ناباروری، سلول‌های بنیادی و زیست‌فناوری موفقیت‌های زیادی را به نام خود ثبت کرده است. از جمله:

- تولد اولین کودک حاصل از روش باروری آزمایشگاهی IVF(آی‌وی‌اف) در تهران (۱۳۷۱)
- تولد اولین کودک حاصل از روش میکرواینجکشن ICSI در کشور(۱۳۷۳)
- تولد اولین کودک حاصل از روش تشخیص ژنتیکی قبل از لانه‌گزینی جنین (PGD) در ایران (۱۳۸۳)
- استفاده از سلول‌های بنیادی برای ترمیم ضایعات قلبی ناشی از سکته برای نخستین بار در کشور (۱۳۸۳)
- استفاده از سلول‌های بنیادی برای ترمیم ضایعات قرنیه چشم برای نخستین بار در کشور (۱۳۸۴)
- تأسیس نخستین بانک خصوصی خون بند ناف نوزادان (۱۳۸۴)
- تولد نخستین حیوان شبیه‌سازی شده خاورمیانه (رویانا) (۱۳۸۵)
- تولد دو گوساله و سه بزغاله شبیه‌سازی شده (۱۳۸۸)
- تولید سلول‌های بنیادی پرتوان القایی انسانی موسوم به آی.پی. اس (۱۳۸۷)
- استفاده از سلول‌درمانی برای بهبود و درمان بیماران ویتیلیگو برای نخستین بار در کشور (۱۳۸۷)
- تأسیس نخستین بانک عمومی خون بندناف (۱۳۸۷)
- تولد اولین بزغاله تراریخته حاوی ژن تولیدکننده فاکتور ۹ انعقادی خون انسان (۱۳۸۸)
- تولد اولین بزغاله تراریخته حاوی ژن انسانی tPA، Tissue Plasminogen Activator (۱۳۸۹)
- راه‌اندازی نخستین مرکز پیش‌بیمارستانی سلول‌درمانی کشور (۱۳۸۹)
- راه‌اندازی نخستین بانک سلول‌های بنیادی جنینی و غیرجنینی کشور (۱۳۹۰)
- افتتاح بانک تخمدان پژوهشگاه رویان (۱۳۹۰)
- دست‌یابی به تکنیک تشخیص پیش از لانه‌گزینی بیماری‌های تک‌ژنی (۱۳۹۱)
- بهره‌برداری رسمی از فناوری تولید حیوانات تراریخت جهت تولید پروتئین‌های نوترکیب (۱۳۹۱)
- تولید سلول‌های شبکیه چشم از سلول‌های بنیادی (۱۳۹۳)
- راه‌اندازی نخستین مزرعه تولید فناورانه بز شیری در کشور (۱۳۹۳)
- شبیه‌سازی «مارال» گونه نادر قوچ وحشی قمیشلو (۱۳۹۴)
- تولید ماهی‌های آزمایشگاهی مدل بیماری‌ها به وسیله دستکاری ژنتیکی (۱۳۹۶)
- شبیه‌سازی بز مورسیا (۱۳۹۶)
- افتتاح مرکز توسعه فناوری محصولات پیشرفته سلولی رویان (۱۳۹۷)
- افتتاح اولین کارخانه تولید انبوه فراورده‌های سلولی منطقه با همکاری بنیاد دارویی برکت (۱۳۹۷)
- افتتاح مرکز شتابدهی و تجاری‌سازی فناوری‌های نوآورانه رویان (۱۳۹۸)
- اخذ گواهی GMP از سازمان غذا و دارو ایران برای خط تولید فراورده بیولوژیک کیمیاسل توسط شرکت رویان آتی تک فارمد با همکاری اعضای آزمایشگاه مرکزی مرکز توسعه فناوری محصولات پیشرفته سلولی رویان (۱۳۹۹)
- تولید موش تراریخته «کووید‌سا» برای ارزیابی واکسن کرونا (۱۳۹۹)
- دریافت گواهینامه ISO ۹۰۰۱:۲۰۱۵ برای مرکز علوم دامی آزمایشگاهی (۱۴۰۰)
- دریافت «نشان عالی دانش» توسط آقای دکتر محمدحسین نصر اصفهانی رئیس پژوهشکده زیست‌فناوری رویان به عنوان یکی از ۱۲ چهره برجسته علمی کشور (۱۴۰۲)
- تألیف کتاب «Cartilage: From Biology to Biofabrication» در انتشارات اسپرینگر (۱۴۰۲)
- تقدیر از مجله International Journal of Fertility and Sterility (IJFS) به عنوان یکی از مجلات علوم پزشکی ارتقایافته در نمایه‌نامه‌های بین‌المللی در سال ۲۰۲۳ توسط وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی (۱۴۰۲)
- معرفی چهار عضو هیأت علمی پژوهشکده زیست‌فناوری و سلول‌های بنیادی در لیست یک درصد و دو درصد برتر دانشمندان جهان توسط نمایه استنادی علمی Web of Science مؤسسه کلاریویت آنالیتیکس (۱۴۰۲)
- عضو هیأت علمی پژوهشگاه رویان و مدیر شرکت دانش‌بنیان کیان ایمن سلول، با ایده تأسیس بانک سلول‌های ایمنی برای درمان بیماری سرطان و بیماری‌های خودایمنی، برگزیده رقابت «شتاب‌دهندهٔ بانوان در حوزه مراقبت سلامت و پزشکی بریکس» شد. (۱۴۰۳)
- اخذ ایزو، کد IRC(شماره ثبت دارویی ایران) و برچسب اصالت کالا برای محصولات آناهپ و آناهیداز، مورد استفاده در آزمایشگاه‌های جنین‌شناسی مراکز درمان ناباروری توسط شرکت یاوران زادآوری آناهید با مدیریت یکی از اعضای هیأت علمی پژوهشگاه رویان(۱۴۰۳)
- ورود محصولات «رویین شیت» و «رویین گرف»، حاصل پژوهش‌های پژوهشگاه رویان در شرکت رویان آتی تک فارمد به عنوان اولین محصولات سلولی آلوژن در ایران به سبد دارویی کشور(۱۴۰۳)
- آزمایشگاه کنترل کیفیت محصولات سلولی شرکت رویان آتی تک فارمد، موفق به اخذ پروانه بهره‌برداری آزمایشگاه مجاز توسط اداره کل آزمایشگاه های مرجع کنترل غذا، دارو و تجهیزات پزشکی(۱۴۰۳)

مراجعه صدها نفر از سایر کشورها به رویان

دکتر عبدالحسین شاهوردی، از دوستان و نزدیکان و همکاران دکتر کاظمی آشتیانی، بر مراجعه صدها نفر از سایر کشورها به رویان تأکید و دلایل این اقبال گسترده به دانش ایرانی را چنین بیان می‌کند:

«لان شرایط طوری شده که ما نه‌تنها به خدمات تخصصی می‌پردازیم، بلکه در بخش پژوهش و آموزش هم از سرامدان دنیا هستیم. جالب است که در دههٔ شصت، بیماران ناباروِر ما به خارج از کشور می‌رفتند، ولی در حال حاضر خود رویان، سالیانه میزبان بیش از ۵۰۰ زوج خارجی است.

مراجعهٔ این بیماران چند دلیل دارد. اول اینکه هزینه‌ها در ایران پایین‌تر است. دوم اینکه نتایج درمان در رویان با نتایج بهترین مراکز برابری می‌کند. سومین مزیت ما رعایت شئونات اسلامی است.

در دنیا مسلمانانی هستند که دوست دارند در فضایی درمان شوند که مسائل شرعی در آن، به خصوص در این رشتهٔ حساس، رعایت شود و خیال‌شان از این بابت راحت باشد. این یکی از مزیت‌هایی است که کشور ما و مراکزی که در این رشته کار می‌کنند و البته مجموعهٔ رویان از آن برخوردار هستند.

توریسم درمانی درآمد بالایی دارد و به‌نوعی نشان‌دهندهٔ توانایی‌های این مملکت است. هر بیمار یا دانشجویی که به این کشور می‌آید، توانایی‌های ما را می‌بیند و برمی‌گردد و از آن پس، خودش یک سفیر برای نظام ما محسوب می‌شود که تأثیرگذاری‌اش می‌تواند به‌مراتب عمیق‌تر از کارهای تبلیغاتی خودمان باشد.»

نامی ماندگار در تاریخ مجاهدت‌های علمی و معنوی ایران

محمد شیراوند در مورد عظمت شخصیت و افتخارآفرینی‌های دکتر کاظمی آشتیانی خاطرنشان می‌کند:

«سعید همیشه به اوج قلهٔ عزت و بزرگی نگاه می‌کرد و همیشه دوست داشت کاری کند کارستان. او برنامه‌ریز بود و ذهن منسجمی داشت. به چیزهایی می‌اندیشید که ذهن خیلی بزرگ‌ترها به آن قد نمی‌داد. این مجاهد خستگی‌ناپذیر با بنیان‌گذاری پژوهشکدهٔ رویان، سهم عظیمی در پیشرفت علمی کشور در این زمینه ایفا کرد...

دکتر سعید کاظمی آشتیانی نام ایران را در عرصه‌های بین‌المللی و در زمینهٔ سلول‌های بنیادی ماندگار کرد...

اگر کسی می‌خواهد کمی با بزرگی سعید آشنا شود، باید به اظهارنظر بزرگ‌ترین دانشمندان رویان‌شناسی دنیا از کشورهای کانادا، ژاپن، آلمان، کرهٔ جنوبی، مصر و بسیاری دیگر نظری داشته باشد که پس از فقدان او، چقدر از خدمات این اندیشمند و مجاهد ایرانی با عظمت یاد کرده‌اند. عباراتی که برای هر ایرانی مایهٔ مباهات و سرافرازی است...

نام سعید کاظمی آشتیانی در تاریخ مجاهدت‌های علمی و معنوی ایران ماندگار است.»

دکتر سعید کاظمی آشتیانی

الگویی مناسب و مطلوب برای مدیریت جهادی

دکتر عبدالحسین شاهوردی نیز ابراز می دارد:

«من خودم فکر می‌کنم که نیت پاک دکتر کاظمی و اخلاصی که در این کارها داشت، خیلی از مشکلات را حل می‌کرد. واقعاً کار را به‌خاطر رضای خدا و سربلندی نظام جمهوری اسلامی انجام می‌داد و تمام قدرت مدیریت عالی‌اش را در این مسیر خرج می‌کرد... من فکر می‌کنم دکتر کاظمی آشتیانی می‌تواند الگویی مناسب و مطلوب برای مدیریت جهادی باشد؛ هم در مباحث مدیریتی و هم در شیوهٔ توسعهٔ کار که به‌صورت جهادی و با اعتمادبه‌نفس، آن را انجام می‌داد.»

نقش بنیادین رهبر انقلاب در تشکیل و پویاییِ رویان

رهبر حکیم و فرزانه انقلاب اسلامی حضرت آیت‌الله خامنه‌ای، نقش مهم و بنیادینی در تشکیل و پویاییِ مؤسسه رویان و حمایت و پشتیبانی از آن داشته‌اند.

دکتر گورابی رئیس سابق رویان، روند تأسیس و پیشرفت‌های رویان و زحمات و خدمات دکتر کاظمی آشتیانی و حمایت‌ها و بن‌بست‌شکنی‌ها و اِشراف فقهی و علمی و پیگیری‌های مداوم و موشکافانهٔ رهبر انقلاب را چنین شرح می‌دهد:

«از زمانی که انگیزهٔ تشکیل «رویان» در میان چند دانشجوی جهاد دانشگاهی شکل گرفت، به روش‌های مختلف و با وجود مشکلات فراوان، سعی کردیم ملزومات و امکانات کار را فراهم کنیم. نهایتاً مقدمات اولیه و لوازم اصلی که فراهم شد، مسئلهٔ ساختمان مطرح شد. هرچقدر فکر کردیم که به چه طریقی می‌توانیم مشکل مکان را حل کنیم، به نتیجه‌ای نرسیدیم. مکان نسبتاً وسیعی برای این کار لازم بود که باید شرایط خاصی هم می‌داشت. پس از بحث و بررسی‌های فراوان، تنها فکری که به نظرمان رسید، همان دوست مشترک مرحوم دکتر کاظمی و رهبر معظم انقلاب بود. ایشان موضوع را به نحوی به رهبر معظم انقلاب منتقل کرد و گفت که این جوانان می‌خواهند این کار را در جهاد دانشگاهی انجام بدهند و امکاناتی در اختیارشان نیست.

نهایتاً رهبر معظم انقلاب بنیاد مستضعفان را موظف کردند که مکانی را در اختیار این مجموعه قرار دهد. همچنین ایشان سؤال کرده بودند که چقدر کمک مالی می‌خواهید؟ ما هم مبلغ شش‌میلیون تومان را اعلام کردیم و با کمک ایشان کار را شروع کردیم. وقتی معاونت وقت محرومان بنیاد مستضعفان دستور مستقیم آقا را مشاهده کرد، کمک‌های بسیاری کرد. البته با توجه به این‌که آن معاونت هم شناختی از کار نداشت، شرط کرد که اگر دیدیم ظرف یک سال به نتیجه‌ای نرسیدیم و درجا می‌زنیم، باید ساختمان را تخلیه کنیم.

نهایتاً خرداد سال ۱۳۷۰ با هر مشکلی که بود و با همهٔ سختی‌ها، ساختمان مجهز شد و وزیر بهداشت آن زمان، آقای دکتر ملک‌زاده مجموعه را افتتاح کرد. همه چیز حیاط آن ساختمان را ما خودمان ساخته بودیم. یک چهاردیواری در یک طرف حیاط با موزاییک و نبشی ساخته بودیم و به گروه پژوهش اختصاص دادیم. لذا توانستیم از فضای ساختمان خیلی بیشتر استفاده کنیم. آخر هم پول دادیم و آن ساختمان را خریدیم و آن طور نبود که به ما هدیه داده شود.

چیزی که باعث شد آن‌موقع و به واسطهٔ آن، رویان با انرژی پیش برود، این بود که فهمیدیم رهبری کشور به‌خوبی متوجه کاری هستند که جمعی از دانشجویان می‌کنند. یعنی در کشور و در این حد بالا به یک عده جوان اطمینان می‌کنند و می‌گویند که «شما می‌توانید این کار را انجام دهید.»

وقتی در همان سال‌ها اولین موفقیت‌ها حاصل شد، زمانی که خدمت رهبری رسیدند، ایشان تصریح کرده بودند که «من می‌دانستم که شما موفق می‌شوید و این موفقیت برای کشور خوب است. خوبی‌اش این است که به دست شما انجام شده و کسانی هم این کار را انجام دادند که روی آن تأکید داشتند.»

این انرژی که رهبری به مجموعهٔ جوان ما می‌دادند، خیلی مهم بود. حتی این بیت معروف را که «باش تا صبح دولتت بدمد/کاین هنوز از نتایج سحر است» در آن جلسه خوانده بودند و تأکید کرده بودند که: «این هنوز اول کارتان هست؛ بنابراین افق را خیلی وسیع‌تر ببینید. شما با این روحیه‌ای که دارید و با این کار حتماً می‌توانید موفقیت‌های بیشتری کسب کنید.» این واقعاً موجب دلگرمی ما بود.

در دی‌ماه سال ۱۳۸۱ توضیحاتی در مورد سلول‌های بنیادی، کاربردهایش و شبیه‌سازی و غیره خدمت ایشان ارائه کردیم. موارد استفاده را توضیح دادیم و کسب اجازه کردیم تا وارد این عرصه بشویم. می‌دانید که سلول‌های بنیادی جنینی یک طرفش جنین انسان هست که باید از جنین انسان استفاده بشود. باید جنین انسان از بین برود تا سلول‌های بنیادی ساخته شود.

بنابراین با توجه به نظرات اخلاقی و مذهبی متفاوت در این زمینه در دنیا باید سؤال می‌شد که آیا ما مجاز هستیم در این زمینه جنین‌های بلااستفاده را از بین ببریم و این سلول‌ها را به دست بیاوریم؟ ایشان گفتند که «به این دوستان بگویید با همت و پشتکار هدف‌های بزرگ این تحقیقات را دنبال کنند و این ثروت هنگفت انسانی را برای خود و کشور محقق نمایند.» البته یک جمله دیگر هم گفتند که «باید مواظب باشند که ساختن قطعات یدکی انسان به ساختن خود انسان منتهی نشود.» یعنی به‌نوعی شبیه‌سازی انسان را این‌جا منع کردند.

این چیزی بود که زنده‌یاد دکتر کاظمی مدارکی برایش پیدا کرده بود و ایشان هم این پاسخ را داده بودند که فقط به این شکل می‌توانید وارد این کار تحقیقاتی شویم.

در زمان حیات دکتر کاظمی، هر از گاهی ملاقاتی صورت می‌گرفت تا انرژی و روحیه‌ای تازه بگیریم. واقعاً دکتر وقتی به ملاقات آقا می‌رفت و می‌آمد، یک انرژی غیر قابل مهار می‌گرفت. البته باید تصریح کنم که گزارش مستمری هم در این مدت خدمت آقا ارائه می‌شد، چرا که دکتر کاظمی همیشه می‌گفت: آقا دوست دارند یک بازدیدی از رویان داشته باشند و همیشه دوست داشتیم این مسئله اتفاق بیفتد که متأسفانه در زمان حیات مرحوم دکتر کاظمی به وقوع نپیوست.

ما سعی کردیم کارهای نیمه‌کاره را به انجام برسانیم. خوشبختانه این امر با پایان کار ساختمان فعلی‌مان هم‌زمان شد. دقیقاً تیر ماه ۱۳۸۶ زمانی که داشتیم به این ساختمان جابه‌جا می‌شدیم، آقا لطف کردند و در همان ابتدا تشریف آوردند. در آن زمان ما در حین اسباب‌کشی بودیم. برای جابه‌جایی، یک سری از کارهای‌مان را سرعت داده بودیم. نهایتاً روز ۲۵ تیرماه بود که این بازدید صورت گرفت.

بازدید ایشان بسیار موشکافانه و به مثابه یک محقق کهنه‌کار بود. البته این مسئله سابقه داشت. اولین بار هم که برای ارائهٔ گزارش در مورد همین سلول‌های بنیادی به محضرشان رفتیم، وقتی توضیحات اساتید و محققان رویان در مورد سلول‌های بنیادی با نمایش اسلاید انجام گرفت، آقا از همراهان‌شان که چند پزشک بودند، پرسیدند که شما سؤالی ندارید؟ آنها سؤالی نداشتند. بعد خودشان شروع کردند به پرسیدن سؤالاتی واقعاً اساسی و بنیادین.

در آن بازدید هم همین‌طور بود. در هر بخشی که حضور پیدا می‌کردند، از جنبه‌های مختلف سؤالاتی مطرح می‌کردند. بعضی جاها از دیدگاه علمی که موضوع چه هست و... راجع به هر موضوع موشکافانه سؤال می‌کردند. گاهی احساس می‌کردیم که احیاناً ایشان به لحاظ این‌که مرجع هستند و می‌خواهند راجع به یک موضوعی اظهار نظر کنند یا فتوایی بدهند، سؤالاتی در زمینه‌هایی مانند رحم اجاره‌ای پرسیدند یا در مورد رحم جایگزینی که در کلونی حیوان استفاده شده و نیز در مورد تأثیراتش بر حیوانی که به دنیا می‌آید، ارتباطاتی که وجود دارد، وجود یا عدم وجود ارتباطات روحی عاطفی، ارتباطات ژنتیکی که اتفاق می‌افتد و یک سری سؤال‌هایی به این شکل. احساس می‌شد ایشان می‌خواهند در مورد جایگزینی و رابطهٔ فرزندی که به دنیا می‌آید با این مادر اظهارنظر کنند.

اغلب سؤال‌هایی که مطرح کردند، بسیار موشکافانه بود. ما سال پیش، قبل از این‌که برای گزارش «حیوان ترنس‌ژن» به محضرشان برویم، مطابق معمول و پیش از ملاقات، یک گزارش کارشناسی فرستادیم. معمولاً وقتی گزارش کارشناسی در این سیستم‌های اداری می‌افتد، خیلی روی آن دقت نمی‌شود و شاید بعضاً خوانده هم نشود، ولی وقتی خدمت ایشان رسیدیم، دیدیم تمام مطالب را بادقت خوانده بودند، به‌طوری که می‌دانستند ما در آن نوشته‌ایم که ایران چندمین کشور است که در این زمینه کار می‌کند و تاکنون در چه زمینه‌هایی به نتیجه رسیده است. حتی آقا پرسیدند که اگر مثلاً پروتئینی که حاصل این ژن خاص است و وارد بدن این حیوان شده، یک پروتئین انعقادی است؟ باید خونش منعقد بشود؟ یک سؤالاتی که نشان‌دهندهٔ دقت‌نظر ایشان در این زمینه‌ها بود. نظم و ترتیب اداری و تشکیلاتی که ایشان دارد، از مواردی است که همه باید از آن درس بگیریم؛ این‌که یک گزارش کارشناسی را بخوانند و بعد در جلسه حضور یابند.

در سال ۱۳۸۳ دوستان دوباره خدمت آقا رسیدند و توضیحاتی دربارهٔ کارها دادند. رهبر انقلاب تأکید کردند که کاری کنید تا نتایج این تحقیقات سریع‌تر در دسترس مردم قرار بگیرد. یعنی تا زمانی که تحقیقات ما برای مردم ملموس نشده، راضی نیستند. درست است که بعضی بخش‌ها به‌صورت پایه است و پایهٔ علم را قوی کرده یا در سطح دنیا تکرار می‌شود و ما ابزار و امکانات دانشگاه‌ها را نداشتیم و گلایه‌های این‌چنینی می‌کردیم.

ایشان اما با دید خوبی که دارند، گفتند که «فکر نکنید که کار تکراری است. این‌ها باز شروع کار است و مملکت ما این‌قدر در زمینه‌های مختلف عقب نگه‌داشته شده که این کارهای تکراری هم می‌تواند به‌نوعی مفید و مؤثر واقع شود برای انجام کارها و برای مراحل بعد.» هشدار دادند که باید باز دست روی زانوی خودتان بزنید و از جا بلند شوید. دنبال این نباشید که چرا این دانشگاه این کار را نکرد. چرا آن کار را نکرد. کار باید با همان تلاش زمان دکتر کاظمی و به همان شکل ادامه پیدا کند و جلو برود؛ با همان همت خاصی که بود. این جلسه خیلی به ما انرژی داد و یاد و راه دکتر کاظمی را زنده کرد.»

حمایت‌های رهبری، پشتوانهٔ رشد و توسعهٔ رویان

دکتر عبدالحسین شاهوردی، رئیس کنونی پژوهشگاه رویان نیز در مورد عظمت خدمات دکتر کاظمی آشتیانی و پشتیبانی‌ها و اِشراف رهبر انقلاب خاطرنشان می‌کند:

«امروز بیش از هفتاد مرکز ناباروری در کشور داریم و دیگر بیماران به خارج از کشور نمی‌روند؛ حتی میزبان تعداد قابل توجهی از بیماران خارجی هم هستیم. دکتر کاظمی روی مشکلات اخلاقی و حقوقی که ناباروری ایجاد می‌کند، توجه زیادی داشت و تلاشش این بود که یک مجموعه مذهبی، دینی و با اعتقادات خاص ایجاد کند...

از ابتدایی که ارتباط ما با دفتر رهبری برقرار شد، سؤالات حقوقی و موضوعات شرعی در بحث‌های ناباروری را با دفتر ایشان در میان می‌گذاشتیم و نقطه نظرات رهبری را می‌گرفتیم و در کار اعمال می‌کردیم...

چند اتفاق خوب در جهاد دانشگاهی افتاد که حاصلش همان جملهٔ رهبر انقلاب (علم، ایمان و تلاش) دربارهٔ رویان و دکتر کاظمی است.

اوّل اینکه دکتر کاظمی اصرار داشت که مقالات و کتب ما باید در سطح بین‌المللی چاپ شود. با دوراندیشی ایشان، ما امروز بیش از ۱۲۰ کتاب در سطح بین‌المللی داریم که در آمریکا و اروپا چاپ شده است. دوم اینکه از همان زمان تربیت نیروی انسانی واقعاً یک اعتقاد بود. یکی از افتخارات رویان این است که ما این موضوع را خودمان رصد کردیم و حدود هزار دانشجوی فوق‌لیسانس و دکترا در رویان پایان‌نامه گذراندند. سومین مسئله‌ای که ما خیلی به آن پایبند بودیم و اصرار هم داشتیم این بود که در پژوهش فقط در یک موضوع نمانیم. نکته‌ای که رهبر انقلاب در بازدید از پژوهشکدهٔ رویان به‌خوبی مطرح کردند. ما هر دانشی که در رویان به‌دست آوردیم، سنگ بنای یک دانش دیگری شد. هر جبهه‌ای که از اینجا گشوده می‌شد، فتح باب دیگری صورت می‌گرفت.

ما بعد از ناباروری، در سال ۸۰، به سلول‌های بنیادی در قالب یک پروژه تحقیقاتی ورود پیدا کردیم. آن زمان سلول‌های بنیادی در سطح جهان به‌عنوان انقلاب دوم در علم پزشکی مطرح می‌شود.

ما تجربهٔ خوبی در بخش ژنتیک، جنین‌شناسی و ناباروری به‌دست آوردیم...

اگر ما به این جایگاه رسیدیم، به‌خاطر هوشیاری جوانان و حساسیت رهبر انقلاب بود که این موضوع را به‌موقع انتخاب کردند. ما در ن